

Jelenlét és plebiszciter képviselet

Orbán Viktor és Magyar Péter képviseleti performanszai a 2024-es választások kampányában¹

ILLÉS GÁBOR² – LÁSZLÓ TAMÁS³

ABSZTRAKT

A tanulmány a jelentés- és jelenlét-hatások, képviseleti igénybejelentések és tömegélmények interakcióit vizsgálja Orbán Viktor és Magyar Péter 2024-es választási kampányban szervezett tömegrendezvényein, megkísérelve megmutatni, hogy mindkét vezető performanszai értelmezhetőek a plebiszciter képviselet formáiként, igaz, lényegi különbségek is megfigyelhetők közöttük (például a képviseleti viszony aszimmetriájának mértéke, illetve a vezető-követő interakciók palettáját tekintve). A szöveg állítása, hogy egy ilyen, a képviseleti igények elemzésének hagyományos szempontjait és az etnográfiai módszert vegyítő elemzés segíthet rávilágítani a kortárs performatív képviselet-elmélet egy vakfoltjára, a performativitás testi-materiális vonatkozásaira. A plebiszciter képviselet, amelyben a vezetőt akklamáló, egységes tömeg kulcsszerepet játszik, különösen alkalmas környezet a jelenlét-hatások fontosságának megmutatására a képviselet konstitutív folyamatában.

KULCSSZAVAK: politikai képviselet, plebiszcitarizmus, Orbán Viktor, Magyar Péter, konstruktivizmus, performativitás

ABSTRACT

Presence and plebiscitary representation. Representative performances of Viktor Orbán and Péter Magyar in the 2024 election campaign

The study examines the interactions of meaning effects and presence effects in the mass events of Viktor Orbán and Péter Magyar in the 2024 election campaign, attempting to show that the performances of both leaders can be interpreted as forms of plebiscitary representation, although there are also substantial differences between them (for example, in the degree of asymmetry of the representative relationship and the palette of leader-follower interactions). The text argues that such an analysis, blending traditional aspects of representational claims analysis with ethnographic method, can help to shed light on a blind spot in contemporary

¹ „A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. A kutatás az NKFIH által támogatott K 142410-es projekt keretében valósult meg.”

² Adjunktus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, tudományos munkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont; e-mail: Illes.Gabor@tk.hu

³ HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont; e-mail: fekete.laszlot@gmail.com

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

performative approaches to representation: the corporeal-material aspects of performativity. Plebiscitary representation, in which a unified mass acclaiming a leader plays a key role, is a particularly suitable context for demonstrating the importance of presence-effects in the constitutive process of representation.

KEYWORDS: *Political representation, plebiscitarianism, Viktor Orbán, Péter Magyar, constructivism, performativity*

Bevezetés

Aligha túlzás kijelenteni, hogy a 2024-es év politikatudományi nézőpontból legizgalmasabb eseménye a magyar belpolitikában Magyar Péter színre lépése, valamint a mozgósításban és népszerűsítésben elért sikerei voltak. Jelen tanulmány a Magyar-jelenséget képviselet-elméleti keretben értelmezi, a Magyarországon az Orbán-rezsimben létrejövő plebisciter képviselet (Körösényi et al. 2020, Körösényi et al. 2022, Illés 2023) variánsaként, azaz személyközpontú, a képviseltekkel (a vezető konstrukciójában: az egységes néppel) közvetlen kapcsolatot kereső, erősen aszimmetrikus képviseleti viszonyt és ezáltal korlátozott demokratikus kontrollt megvalósító képviseleti formaként. Elemzésünk ennek a képviseleti formának is a performatív oldalára helyezi a hangsúlyt, a fizikai jelenlétben alapuló rituálék képviseleti folyamatban betöltött szerepének tárgyalásával gazdagítva a konstruktivista képviselet-elméletet a performativitás irányába továbbgondoló irodalmakat (Saward 2020, Rai et al. 2021, Ostiguy – Moffitt 2021). Érvelésünk szerint a plebisciter képviselet folyamatát, a „választóközönség létrehozását”⁴ (Disch 2021) jelentés- és jelenlét-hatások (Gumbrecht 2004), képviseleti igénybejelentések (Saward 2010) és tömegélmények (Gumbrecht 2021) interakcióiként érdemes megragadni. Ebből az elméleti perspektívából a tanulmány azt vizsgálja, hogyan hozza létre a plebisciter képviseleti viszonyt a jelentés- és jelenlét-effektusok interakciója Orbán Viktor és Magyar Péter esetében.

Tanulmányunk első része a vizsgált jelenség képviselet-elméleti keretét adja meg, megkísérelve tágítani a performatív képviselet-elméletek horizontját, elhelyezve a jelenlét-hatásokat a megközelítmód térképén, és röviden felvillantva azok különleges fontosságát a plebisciter képviseletben. A második rész a tanulmány által alkalmazott módszert vázolja fel, amely merít a képviseleti igények elemzésének létező eredményeiből (Severs 2012, Guasti – Geissel 2019, 2021) a jelentés-hatások vizsgálatában; egyúttal kiegészíti azt az érzékelési etnográfia és antropológia (Pink 2015, Elliott – Culhane 2017, Laplante et al. 2020) módszerével, amely lehetővé

⁴ A „constituency” angol fogalma tágabb, mint a „választóközönségé”, mivel nem jelent szükségképpen választási viszonyt, és ez fontos is a képviselet fogalmának konstruktivista kiterjesztésében. Mivel azonban a tanulmányban egy választási kampány eseményeit vizsgáljuk, jobb alternatíva híján megengedhetőnek tartottuk ezt a némileg pontatlan fordítást.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

teszi a jelenlét-hatások vizsgálatát. A harmadik rész a jelentés- és jelenlét-hatások interakcióját vizsgálja Orbán Viktor és Magyar Péter plebiszciter képviseleti performanszaiban. A konklúzió az elvégzett elméleti vizsgálatok tágabb relevanciáját tárgyalja a magyarországi politikai rezsim és a konstruktivista képviselet-elmélet számára.

Elméleti háttér⁵

Az uralkodó kortárs képviselet-elméleti paradigmában, a konstruktivista felfogásban (Saward 2010, 2020, Disch et al. 2019, Disch 2021) a politikai képviselet nem valami eleve létezőt képez le, hanem konstitutív a képviselt entitásra nézve. Kevésbé absztraktnak fogalmazza: a képviseltek kollektív identitása és érdekpercepciói nem adóttak a képviseleti folyamat előtt, nem vezethetők le pre-politikai társadalmi sajátosságokból (nem, rassz, osztályhelyzet stb.), hanem képviselő-képviselt interakciók során jönnek létre. A konstruktivisták szerint ebben a formatív folyamatban a legfontosabb eszközök diszkurzívak: a politikusok által megfogalmazott „képviseleti igénybejelentések” (*representative claims* – Saward 2010, Severs 2012, Guasti – Geissel 2019, 2021), amelyek során a képviselők saját maguknak politikai imázst alkotnak, a képviselteknek pedig identitásajánlatokat fogalmaznak meg, amelyeket azok elfogadhatnak vagy elutasíthatnak.

A képviselet ilyen felfogása több ponton is jobban illeszkedik a kortárs empirikus politikatudományi eredményekhez, mint a korábbi elméletek. Egyfelől, jobban képes megragadni a képviselők, politikai vezetők hatását a képviseltekre, és ezáltal több, a politikai manipuláció tényét alátámasztó empirikus politikatudományi eredménnyel (Achen – Bartels 2017) rezonál, mint a hagyományos pitkini cselekvő (*acting for*) képviselet felfogása (Pitkin 1967: 112–143). Utóbbiban a képviselőknek, bár van némi mozgásterük az érdekek formálására és összeegyeztetésére, mégis a képviseleti folyamatot megelőző (azaz pre-politikai) tényezők iránt kell rezponzívnak lenniük (Disch 2021). Ahogy Pitkin írja: „a képviseltnek valamilyen értelemben logikailag elsődlegesnek kell lennie; a képviselőnek kell rezponzívnak lennie felé, és nem fordítva” (1967: 140). Ahol nem így van, tehát a képviselő formálja a maga képére a képviselteket, ott Pitkin szerint inverz képviseleti viszony jön létre, amelynek szélsőséges formájaként értelmezi a fasiszta képviseletet (1967: 107–111). Az általunk is elfogadott konstruktivista felfogás szerint ez a kép irreális, mivel a képviselet lényege empirikusan éppen ez a formatív folyamat; bizonyos keretek között ezzel nincsenek is normatív problémák. Másfelől, a konstruktivista felfogás jobban ké-

⁵ Tanulmányunk elméleti kerete több ponton támaszkodik egy frissen megjelent angol nyelvű szöve-
günkre, melyben a tömegesemények és a plebiszciter képviselet-elméleti kapcsolódási pontjai részlete-
sebben is tisztázva vannak (Illés – László 2024).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

pes megragadni a mandátumalapú képviseletnek (Disch 2019) vagy pártkormányzatnak (Mair 2013, Caramani 2017) nevezett képviseleti forma válságát, a második világháború utáni évtizedek nagy kollektív identitásainak, és következésképpen a pártok szavazóbázisainak felbomlását (*dealignment*), és így jobban illeszkedik a „közönségdemokrácia” (Manin 1996) szituatívan, vezetői előadások alapján szavazó választójának viselkedéséhez is.

Egyúttal azonban ez a fókusz ki is szolgáltatja a konstruktivista elméleteket a „diszkurzív elfogultság” (Brito Vieira 2020) vádjának, amely szerint az elmélet nem tulajdonít kellő szerepet a beszédén túli tényezőknek a képviseleti folyamatban. Az ilyen jellegű vádakra adott reakciónak is tekinthető a diskurzuson túlmutató jelentésadás, mindenekelőtt a nyelven túli performatív elemek szerepének erőteljesebb hangsúlyozása az utóbbi évek konstruktivista irodalmaiban (lásd mindenekelőtt Saward 2020: 53–68, Rai 2015, Reinelt – Rai 2015, Rai et al. 2021), illetve a színház- és performansz-tanulmányok szókészletének kölcsönzése a képviselet-irodalom számára. Ahogy Saward írja: „a képviseleti igények performansa teszi azokat láthatóvá vagy (bizonyos mértékig) nyilvánossá, és ezért potenciálisan értelmessé vagy következményekkel járóvá” (2020: 54). A politikusok szavai mellett így kerül a vizsgálat fókuszába beszédstílusuk, gesztusaik, öltözködésük, színpadhasználatuk, illetve fellépésük szimbolikus elemei.

Mindez a legnyilvánvalóbban talán a (plebisciter képviselettel sok tekintetben hasonló értelmű – vö. Illés 2023) populista képviseletről szóló irodalmakban mutatkozik meg, ahol a populizmus ideológiai és diszkurzív sajátosságai mellett az elmúlt években – a teljesség igénye nélkül – a tárgyalásra került populista politikusok „rossz modora” (Moffitt 2016), öltözködése (Casullo 2021), színpadhasználat (Aiolfi 2022), vagy éppen az általuk közvetített testkép (Ostiguy – Moffitt 2021, Peetz 2021) is. A hivatkozott szerzők alapján ezek a tényezők mind sajátos képviselet-elméleti jelentőséggel bírnak: segítik a vezetők képviseleti igényeinek elfogadását azáltal, hogy a nép részeként, mégis kiemelkedőként láttatják őket. A legjobb példa talán Evo Morales Casullo által tárgyalt „hibrid” ruházata, amely színes, az Andokban használatos népi motívumai révén hangsúlyozza a vezető néphez való kapcsolódását, egyúttal ünnepélyessége, jó szabása és fekete-fehér színhasználat révén a vezető kiemelkedő voltát is. Ezt a fajta performatív hibridizációt a laclauianus szerzők „szinekdochális képviseletnek” (van de Sande 2020, Casullo 2021) vagy a „túlcsorduló jelölés” logikájának (Ostiguy – Moffitt 2021); a szociálpszichológiai irodalmak „prototipikusságnak” (Reicher – Haslam 2017) nevezik. De fogalomtörténeti logikával nevezhetjük „identitás-képviseletnek” (*repraesentatio identitatis* – Hofmann 1974: 191–285, Mulieri 2016, Disch 2019: 2, Hayat 2022: 1039, 1045) is, ahol a képviselő nem pusztán felhatalmazott, hanem a korporáció része, és a *pars pro toto* logikája alapján, kiválósági és identitásalapon képviseli az egészet. Az identitás-képviselet fogalma azért is előnyös, mert megmutatja, hogy az ilyen fajta, identitásképző

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

performanszok éppen, hogy megpróbálják felszámolni a választói viselkedés fluiditását (amely a képviseleti performanszok felértékelődéséhez vezetett), és új, szilárd választói tömböket létrehozni (*realignment*).

A tanulmány állítása, hogy bár a konstruktivista képviselet-irodalomban megfigyelhető peformatív fordulat üdvözlendő, azonban nem megy elég messzire, mivel elsődlegesen továbbra is jelentésem elemek érdeklik, a testre elsődlegesen mint a jelentés hordozójára, nem pedig mint az érzékelési és affektív folyamatok *locus*-ára tekint.⁶ Ezáltal pedig figyelmen kívül hagyja azokat a tényezőket, amelyeket Hans Ulrich Gumbrecht nyomán „jelenlét-hatásoknak” (2004, 2012, 2021), Erika Fischer-Lichtére (2005, 2008) alapozva pedig a „performansz materialitásának” nevezhetnénk. Kettejük munkásságát a politikai képviseletre vonatkoztatva azt az állítást tehetjük, hogy a képviselet formatív folyamata nem írható le pusztán a megértés és értelmezés hermeneutikai képével, ahol a képviselői performansz konkrét elemei egy tágabb jelentés-összefüggés fényében nyernek értelmet, ám egyúttal konkretizálják is azt a tágabb összefüggést. A hermeneutikai kört ugyanis újra és újra megtöri a jelenlét, a performansz materialitása: például, bizonyos pontokon nem a politikus „szemiotikus teste” (az általa játszott karakter, az imázsa), hanem érzékelhető teste gyakorol ránk hatást (vö. Fischer-Lichte 2005: 1–14, 2008: 77–93); vagy éppen a tömeg más tagjaival való szinkronizálódás hoz létre bennünk intenzív élményt (Gumbrecht 2021). Azaz: a „választóközönség megkonstruálásában” másféle, a konstruktivista elméletek által elhanyagolt folyamatok is szerepet játszanak. Gumbrecht szerint például a világhoz való viszonyulásunknak a jelentéskereső-értelmező az egyik, de nem egyetlen alapvető módja. Ugyanilyen alapvetőnek – bár az újkori nyugati filozófia által háttérbe szorítottak – látja a testünkre hatást gyakorolni képes más testekhez és tárgyakhoz való térbeli viszonyulást, a „jelenlétet” (2012: 297). Gumbrecht és Fischer-Lichte érdeklődésének homlokterében a kétfajta viszonyulásmód egymásra gyakorolt hatása áll: hogy különböző helyzetekben miként „oszillálunk” közöttük, vagy éppen hogyan jön létre interferencia a kettő között. Előbbi példája szerint a szöveges tangódarabokra azért nem táncolnak, mert lehetetlenség egyszerre értelmezni a lírai szöveget, és eljágni a komplikált tánclépéseket (Gumbrecht 2012: 342). Ugyanígy az operaáriákban az érzelmi csúcsponton az énekes hangjának magassága már-már ellehetetleníti az énekelt szöveg értését (Fischer-Lichte 2008: 126–127). Azonban nem az ilyen durva interferencia a jelentés- és jelenlét-hatások közötti kölcsönhatás egyetlen módja: a testek fizikai térben való mozgása, egymással való szinkronizálódása, fizikai objektumokhoz, az őket érő érzékelési stimulusok sajátos hangulatokat, érzelmeket és atmoszférákat (Anderson 2014, Böhme 2017, Wall 2021a) hoz létre. Az atmoszféra a „tér affektív tónusa” (Wall 2021a: 665). Ezek, bár nem diszkurzív jelentések, mégis „tudatállapotok”, amelyek

⁶ Igaz, előfordulnak kivételek is, úgy mint Wall 2021a és Knops 2022.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

képesek lehetnek rezonálni diszkurzív jelentésekkel, hidat alkotva ezáltal érzékelés és megértés, jelentés és jelenlét között (vö. Fischer-Lichte 2008: 98–100, 142, 153). A testi és a materiális (a tonalitás, a térhasználat, a színész „fenomenális testének” előtérbe tolakodása a „szemiotikus test”, az eljátszott karakter rovására) tehát nem pusztán passzív felület, amelyre jelentések íródnak, hanem konstitutív tényezők az esztétikai élmény szempontjából, amelyek önmagukban is képesek lehetnek hatást gyakorolni a nézőkre, egyúttal pedig felerősíthetik vagy alááshatják a nyelvi és szimbolikus jelentéseket.

A fentebbi gondolatok úgy fordíthatóak le a politikai képviselet területére, hogy a „választóközönség létrehozása” (Disch 2021) nem pusztán a konstruktivisták által hangsúlyozott diszkurzív és szimbolikus jelentésadási logika mentén történik. A választóközönséget *térben* is meg kell formálni, a mozgósított tömegnek formát kell adni, vizuálisan egységesíteni, mozgását szinkronizálni az érzékekre ható stimulusokkal, és ezáltal atmoszférákat létrehozni. Azaz: a jelenlét-effektusok és azok jelentés-effektusokkal való interakciói ugyanúgy integráns részei a képviselet konstitutív folyamatának, a közösség-tudat létrejöttének, mint a politikusok képviseleti igénybejelentései vagy öltözékükkel közvetített szimbolikus üzeneteik. A képviselő teste ilyen nézőpontból nem pusztán „jelentések elrendezése” (Kupperst idézi Peetz 2021: 570), materialitásuk (hangjuk minősége, térhasználatuk, fizikai adottságaik) át- és átszüremkedhetnek az általuk játszott politikusi imázson, *personán*, felfedve – Saward terminusaival – a képviseleti igény alanya mögötti „igénybejelentőt” (*maker* – Saward 2010). De ugyanígy a tömegre sem csak a jelentés-effektusok hatnak: a más testekkel való szinkronizálódás (ütemes zajkeltés, skandalás, mozgások szinkronizálódása, stb.) által életre hívott intenzitás, azaz felfokozott testtudattal járó „üres fizikai emelkedettség” (Gumbrecht 2021: 83); illetve a más testekkel való materiális kommunikáció (a más testek által kibocsátott vegyületek belélegzése – Brennan 2004) és az esemény atmoszférájára ható épített környezet, időjárás ugyancsak központi elemei a képviselet formatív folyamatának. Ezek a megfontolások a performatív képviselet kiterjesztett fogalma felé mutatnak, egy lehetséges konkretizálását adva Saward jelentésadáson túli tényezők felé tett általános gesztusának, amely szerint „a performansz affektusokat generál, hatással van a résztvevők és megfigyelők testére és érzelmeire” (2020: 60, vö. Knops 2022).

Mivel a plebiszciter képviseletről már érdemi irodalom áll rendelkezésre (Urbinati 2014, Körösenyi et al. 2020, 2022, Illés 2023, Illés – Körösenyi 2023), itt csak vázaltszerűen jelezzük annak központi sajátosságait, az empirikus elemzésben bontva ki a különösen fontos konkrét jelenségek elméleti hátterét. A plebiszciter képviselet személyközpontú, azaz az állampolgárok nem pártokhoz vagy programokhoz, hanem politikusokhoz kötődnek, azok – vélt vagy valós – személyes kvalitásai (politikai heroizmus, vízióalkotás, csoporttagság stb.) miatt. Emellett a jelöltek a képviseltekkel – akiket az egységes népként láttatnak – közvetlen kapcsolatot

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

keresnek, kiiktatva mind a szervezeti közvetítőket (pártok, szakszervezetek stb.), mind az üzeneteiket megszűrő független médiát. Az így létrejövő képviseleti viszony erősen aszimmetrikus, top-down, azaz a képviselők számára széles tér nyílik a képviseltek identitásának, érdekkercepcióinak formálására, manipulálására, így a választói döntésnek a kormányzati teljesítménytől történő elszakítására – ez a hangsúly a plebiszciter képviseletet a konstruktivista képviselet-felfogás egyik leglátványosabb példájává teszi. Ebből adódóan pedig demokratikus kontroll ebben a képviseleti formában erősen korlátozott, elszámoltatásról csak nagyon speciális értelemben beszélhetünk: a képviseltek nem képesek objektív alapon retrospektíven értékelni a kormányzati teljesítményt, legfeljebb – eklatáns politikusi kihágások, botrányok esetében – „tűzjelzőként” használni a választásokat (Körösényi 2007, Przeworski 2018), és „megvétozni” az inkumbens újraválasztását (Illés – Körösényi 2022). A plebiszciter képviseletben már csak a jelölt személyére irányuló figyelem miatt is kiemelt szerep jut a képviselői performanszoknak. Mivel a képviselők az egységes néppel való kapcsolatra hivatkoznak, központi fontosságúvá válik a nép érzékelhetővé tétele, fizikai megjelenítése, amelyre a tömegrendezvények a legalkalmasabbak (Sloterdijk 2008, Borch 2015). Ahhoz, hogy a tömeg a nép proxyjaként funkcionálhasson, szükség van a megjelentek egységesítésére: audiovizuális eszközökkel, szinkronizált mozgással, stb. Az ily módon egységesített tömeg lehet képes aztán egyhangú vokális akaratszilvánítással (a „nép szava”) akklamálni a vezért. Az akklamáció, bár tekinthető Carl Schmitt nyomán formális felhatalmazásnak is (Illés 2023), azonban még jobban illeszkedik a vezető megerősítésének az újabb irodalmak által leírt, a formális választási aktusokon túlmutató formájaként, a bejelentett képviseleti igények elfogadásaként (vö. Saward 2020: 102, vö. Montanaro 2017: 83–91). Amennyiben elfogadjuk a nyilvános és kollektív akklamáció választásokat kiegészítő jelentőségét, a tömegmegmozdulások a plebiszciter képviselet központi elemeivé válnak.⁷ Végezetül, a tömeg materialitásának, méretének felmutatása fontos eleme a képviseleti demokrácia működésének a plebiszciter képviseletben is – alighanem még inkább, mint a tömeg politikai részvételétől ódzkodó képviselet-felfogásokban. A tömeg politikai ellenfelek elrettentésére való felhasználása közel áll a minimalista demokráciafelfogáshoz, amely szerint a demokrácia „szimulált polgárháború” (Przeworski 1999).

⁷ Bár Schmitt egyes pontokon (2017: 83–84, 243–247) kitágította az akklamáció fogalmát, a közvéleményt tekintve a klasszikus forma modern örökösének, a jelen tanulmány által hangsúlyozott fizikai jelenléthez a klasszikus forma, a tömegeseményeken lezajló tényleges akklamáció illeszkedik – és gumbrecht perspektívából lehetne is érvelni amellett, hogy a politikus számára kedvező közvélemény aligha képes pótolni a fizikai jelenléttel járó megerősítést.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

Módszertan

Módszertani szempontból a legfontosabb kihívás a jelentés- és jelentét-effektusok közötti interakciók megragadása. Ennek érdekében támaszkodni fogunk mind a képviselői igények interpretatív elemzésének egyes belátásaira, fogalmi megkülönböztetéseire (például Severs 2012, Guasti – Geissel 2019, 2021), az adott eseményeken a politikai vezetők által elmondott politikai beszédek elemzésében. A „képviseleti igény” fogalmát a tanulmányban a lehető legtágabban értjük, beleértve a fogalomba olyan implicit vagy hiányos igénybejelentéseket is, ahol vagy a képviselő imázs-konstrukciója, vagy a képviseltek számára festett identitás, vagy a képviselő és képviselt közötti kapcsolat tisztázása hiányzik. Nagyobb kihívást jelentenek a jelenlét-hatások, amelyek vizsgálatára a képviseleti irodalmak megszokott módszerei csak korlátozottan alkalmasak. Bár az eseményekről készült videófelvételek elemzése bizonyos mértékű betekintést adhat a fentebb említett jelenlét-hatásokba, teljes értékű elemzés itt csak etnográfiai módszertannal lehetséges, ezeken belül is az érzékelési etnográfia és antropológia megközelítései (Pink 2015, Culhane 2017, Lapante et al. 2020) tűnnek a legígéretesebb jelölteknek. Ezek a megközelítések túlmutatnak a résztvevő megfigyelés hagyományos paradigmáján, mivel hangsúlyozzák a környezet iránti komplex testi-érzékelési figyelmet, a kutató érintettségét és bevonódását a megfigyelt gyakorlatokba, „sűrű részvételnek” (Samudra 2008) vagy „résztvevő érzékelésnek” (Howes 2005) nevezve a kutató érzékelési környezetben való elmerülését. A résztvevő érzékelés jelentős részben auto-etnográfia, amely a kutató saját tapasztalatát és kutatási jegyzeteit használja a kutatás alapvető nyersanyagának (Pink 2015). Az atmoszféra korábban említett példája talán segíthet megvilágítani, miért ez a módszer a legalkalmasabb a jelenlét-effektusok vizsgálatára: ahogy említettük, az atmoszféra a „tér affektív tónusa”, az épített környezettel és más testekkel való érzékelési és materiális interakció. Az atmoszféra sajátossága (ami miatt megfoghatatlannak szokás nevezni), hogy egyszerre szubjektív és kvázi-objektív. Szubjektív, mivel csak úgy tudunk beszélni róla, hogy elmondjuk, minket hogyan érint, milyen hangulatot kelt bennünk egy adott tér (ehhez értelemszerűen fizikailag jelen kell lennünk); ugyanakkor lehet értelmes vitát folytatni arról, milyen is egy hely atmoszférája (Böhme 2017: 1–2). A politikai képviselő jelenlét-rituáléit etnográfiai eszközökkel vizsgáló kutatás egyik lehetséges célkitűzése, hogy az atmoszférák fluktuációját (köznapiban: a tömeg érzelem- és hangulatváltozásait) írja le, utalva azok lehetséges képviselői jelentőségére (Wall 2021a). Általánosítva: a jelenlét-effektusok leírása megköveteli a kutató fizikai jelenlétét, az eseményen szerzett tapasztalataira épít, azokat elemzi kritikusan a kutatás előzetesen kialakított fogalmi rendszerével – a szubjektív elem itt nem tudománytalan, hanem éppen-séggel a jelenlét-effektusok és az azok által létrehozott intenzitás legadekvátabb megragadási módja, amely természetszerűleg az elméleti keret fogalmaiba öntendő,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

továbbá kiegészítendő és korrigálandó más szempontokkal, de semmiképpen sem helyettesíthető általuk.

Reményeink szerint a fent kibontott „kompozit” módszertan alkalmas lesz a jelentés- és jelenlét-effektusok kölcsönhatásainak vizsgálatára a plebisciter képviselet folyamatában. A vizsgált jelenlét-rituálékot illetően két-két eseményre látogattunk el: Magyar Péter és Orbán Viktor 2024. március 15-i beszédeire; illetve a kampányzáró nagygyűlésekre (Orbán esetében ez a június 1-jei Békemeneten és az azt követő gyűlésen való részvételt jelentette; Magyar esetében a június 8-i, Hősök terén tartott nagygyűlést). Az események kiválasztását az indokolta, hogy ebben a két esetben volt egyértelműen összehasonlítható tömegrendezvény-fellépése a két vezetőnek, a választási kampány azonos pontjain.

Empirikus elemzés

A rendszerváltozás utáni Magyarországon, néhány jelentősebb demonstráció kivételével, sokáig távolságtartás övezte az utcai politizálást: a 2000-es évek elejéig a vezető politikusok a nemzeti ünnepeken is jellemzően csak szűk körben mondták el beszédeiket. Az első plebisciter jellegű tömegrituáléra 2002. április 13-án került sor, az országgyűlési választás szoros, de a Fidesz számára vereséget hozó első fordulóját követően. A Kossuth téren megtartott nagygyűlés nem csak méretében, hanem az általa alkalmazott audiovizuális eszközök, a szimbólumhasználat, a vezető akklamációja, valamint a rendezvényt követően, annak méretéről folytatott nyilvános vita hevessége tekintetében is a későbbi tömegrituálék előzményének tekinthető. Orbán Viktor a nyugat-európai szokásokra hivatkozva igyekezett alátámasztani az utcai politizálás létjogosultságát: „Amikor összejönnek az emberek, akkor nagyon sokan félni kezdenek. Ha megnéznék egy választási menetelést az egyébként nagyrabecsült nyugati országokban, nem szokott baj lenni. Az olasz választási gyűléseken egy-meg kétmillió ember szokott összejönni.” (idézi Rényi 2021: 235) Jól mutatja a magyar politika ekkoriban bekövetkezett plebisciter fordulatát, hogy – a 2006-os országgyűlési választási kampány végén a Fidesz utcai politizálását korábban kritizáló, Gyurcsány Ferenc vezette MSZP is sokakat mozgósító választási nagygyűlést tartott az Andrásy úton. Innentől kezdve rendszeressé vált, hogy a vezető politikusok nemzeti ünnepeken nagy köztereken, tömegek előtt tartják meg beszédeiket.

A jelenlét-rituálék szerepének felértékelődésében a 2010 utáni Orbán-kormányok hoztak újabb fordulatot a kormánypártok mobilizációs potenciálját leginkább megtestesítő Békemenetek rendszeressé tételével. Habár a 2012-től kezdődően megrendezett első, nem nemzeti ünnepekre szervezett menetek közül több esetében Orbán Viktor nem tartott beszédet, a rendezvény formális szervezőihez hasonlóan a megmozdulás független, civil jellegét hangsúlyozva (Bene 2014: 21), a kormányzati és pártos szereplők egyre nyíltabban vettek részt támogatásukban

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

és szervezésükben. Ezzel párhuzamosan a Békemenetek egyre ritkábban és a Fidesz választási kampányaihoz egyre szorosabban igazodva kerültek megrendezésre, miközben a kormánypártoknak sokáig nem mutatkozott érdemi kihívója az utcai politizálás terén. Ebben – bár az ellenzéki összefogás pártelví jelleget öltött 2022-es Kormányváltó Nagygyűlése jelentős tömeget mozgósított – tényleges változást Magyar Péter színre lépése hozott, aki 2006 óta először volt képes a Fidesz rendezvényeivel számosságában, méretében és eszközeiben egyaránt összemérhető plebiszciter jelenlét-rituálék megrendezésére. Az utcai politizálásban bekövetkezett fokozatváltást az országos jelentőségű mozgósítási potenciált felmutató nagygyűlések mellett a Magyar-féle országjárás állandósítása is jelzi, amely új szintre emelte a fizikai jelenlétnek a képviseleti viszonyban betöltött szerepét.

Az alábbiakban a jelentés- és jelenlét-hatások interakcióját vizsgáljuk meg Orbán Viktor és Magyar Péter plebiszciter képviseleti performanszaiban.

Aszimmetrikus képviseleti viszony

A plebiszciter képviselet top-down jellege, az alternatívák vezető általi konstruáltsága könnyen kimutatható Orbán Viktor nagygyűléseken elmondott képviseleti igénybejelentéseiben: a választók két alternatíva közül választhatnak, a plebiszcitum logikájának megfelelően. Március 15-i beszédének retorikájában kifejezetten erős hangsúlyt kap ez a logika: „Petőfiék óta minden magyar nemzedék és minden magyar fiatal számára eljön az idő, amikor dönteni kell. Az igazság oldalán állsz, vagy a globális bégetők nyájához kérsz bebocsátást? El kell dönteni, a magyar igazság ösvényén indulsz el, vagy a Soros-birodalom sugárútja felé kanyarodsz. Követ törzs vagy katedrális építész? Brüsszeli járszalag vagy magyar szabadság? Háború vagy béke? Június 9-én itt az európai választás. Nem bújhatsz el! Döntened kell! Kiállsz a hazárdért, vagy inkább idegenek kenyerét eszed?” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.) Ugyanezt a politikai helyzetértékelést ismétli meg június 1-jén: „Vagy mi győzünk, vagy ők. Harmadik út nincs, csak harmadik világháború. Mutassuk meg Soroséknak, hol lakik a magyarok Istene!” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) Ez az exkluzív diszjunkcióban gondolkodó plebiszciter alternatívakonstruálás különösen szembeűnő az európai parlamenti választások listás és arányos jellegének fényében. A választók számára konstruált alternatívák felvázolása gyakran annak a vádnak a megfogalmazásával is együtt jár, hogy a kijelölt politikai rivális valójában nem képviseli, hanem éppen elárulja azokat, akiknek a képviselete elvárható lenne tőle (*claims of misrepresentation* – Guasti – Geissel 2019). A miniszterelnök ilyen vádakát jellemzően az Európai Unió intézményeivel: „Brüsszel magára hagyta az európaiakat, sőt szembefordult velük” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.); és a magyarországi ellenzékkal („baloldal”) szemben fogalmaz meg: „Soros György zsoldjában áll. [...] [és] még a saját békepartí szavazóit is elárulja, csak hatalomra kerülhessen” (június 1.). Ugyan-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

ez a vagy-vagy logika, bár kevésbé markánsan, de megjelenik Magyar Péternél is. Például, a június 8-ai nagygyűlésen Magyar hosszan sorolta a képviseltek számára konstruált alternatívákat, amelyekre a közönség gyors, szinkronizált feleletekkel reagált: „Holnap az alábbiakról döntünk, kérlek, válasszatok! Propaganda vagy valóság? Korrupció vagy tiszta közélet? További leszakadás vagy fejlődés? Türk Tanács vagy Unió? Árokásás vagy összefogás? Kelet vagy Nyugat? Háborús uszítás vagy béke? Deutsch Tamás vagy Tarr Zoltán? Fidesz vagy Tisza?” Magyar beszédeiben is megjelenik az ellenfél azzal történő megvádolása, hogy nem képviseli magyar nép érdekeit (*claims of misrepresentation*), hanem saját anyagi és hatalmi gyarapodását tartja szem előtt: „Lassan egy évtizede, 2015 óta tartja rettegésben Orbán Viktor a saját népét” (Magyar-beszéd, 2024. június 8.); vagy külföldiek érdekeinek szolgáltatja ki Magyarországot: „Miközben a magyar kis- és középvállalatok és gazdák egyik napról a másikra igyekeznek túlélni valódi támogatás nélkül, addig a kormány milliárdos támogatásokkal csábítja hazánkba a globális nagyvállalatokat, és alakítja egyre inkább a multinacionális nagyvállalatok összeszerelő gyarmatává hazánkat.” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.)

A top-down jelleg azonban árnyalják bizonyos tényezők Magyar rendezvényeinek esetében. Az ezeken való részvétel azt a benyomást keltette bennünk, hogy a tömeggel való interakciók gyakoribbak és sokrétűbbek, mint a Fidesz rendezvényein. Gondolhatunk például olyan, a tömegeből érkező rigmusok „felkapására” a június 8-i eseményen, mint a „Ria-Ria-Azahriah!”, a „Gyertek haza!”, vagy éppen Magyarnek a közösen szavalt Nemzeti Dalba való visszacsatlakozására, miután a tömeg azt tovább mondta az általa tervezettnél. Ezek az interakciók átvelik a jelenlét és jelentés dimenzióját, egyszerre van diszkurzív tartalmuk és szinkronizálják a tömeget ritmusuk révén. Persze túlzás lenne ezekre kontrollmechanizmusokként tekinteni, de az interaktivitás révén mégis oldják a választóközönség létrehozásának tisztán top-down jellegét, ezáltal vezetői „reszponzivitásként”⁸ is értékelhetőek. Továbbá, lévén spontán interakciók, „őszinte” helyzeteket hoznak létre (Green 2010), ahol a retorikai képességek mellett a vezető egy másik képessége, a spontán reagálása, is megmutatkozhat. A vezetői reszponzivitás és a képviseltek preferenciái aktív becsatornázásának fontosságát Magyar a beszédeiben is erőteljesen hangsúlyozza: „És ígérem, hogy bármennyig is jutunk el a Jóisten segítségével, veletek maradunk, és mindig nyitottak leszünk a kérdéseitekre, a javaslataitokra és természetesen a kritikátokra is.” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.)

Első látásra szintén nem illeszkedik a top-down plebiszciter logikába a június 8-i tömegrendezvényen osztogatott, programra emlékeztető dokumentum, amelynek

⁸ Bár a konstruktivista szerzők általában gyanakodva kezelik a reszponzivitás fogalmát (Disch 2021), annak kitégítőt fogalma összeférhet a konstruktivizmussal (Illés – Körösi 2023). Itt nyilván nem megszokott értelemben használjuk a fogalmat, hanem egy fizikai interakció leírására – azonban a jelenség magja ugyanaz: bizonyos követői igények iránti vezetői érzékenység.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

elején Magyar Péter fényképe látható: a megfogható ígéretek, amelyek elszámoltatás alapját alkothatják, a hagyományos, mandátumalapú képviselet részei (Manin 1996, Körösi 2007, Disch 2019). Ugyanakkor a huszonegy, felsorolásszerű, helyenként a legáltalánosabb szinten mozgó ígélet (például „átalakítjuk a végrehajtást”; „a lehető legtöbb forrást fordítjuk az egészségügyre és az oktatásra”) alapján nem csak, hogy nehezen lennének számonkérhetőek, de végrehajtásuk lehetősége nem is az európai parlamenti vagy önkormányzati választások, hanem az országgyűlési választások tétje. Ennyiben a kiosztott dokumentum inkább az „üres jelölés” (Laclau 2011) képviseleti logikájába illeszkedik, ahol a vezető egy heterogén tábor próbál összetartani általános szinten mozgó ígéretekkel. Ennyiben az említett program sokkal inkább szolgálja a táborépítést, mintsem a kontrollt, így nem mond ellent a plebiszciter képviselet top-down logikájának.

A top-down jelleg Orbán fellépésében lényegesen következetesebb volt: esetében a vezetői performanszok a választókkal való interakciók kevésbé széles spektrumát tették lehetővé. Az egyetlen látványosabb vezetői rezponzivitást demonstráló mozzanat a június 1-jei Békemenet utáni beszéd kezdetén fordult elő, amikor a miniszterelnök a színpadra lépve a tömeg első soraiban jól hallható születésnap köszöntése vagy nevének hangos és tartós skandálása hatására látványosan elrészegült, és a szemeit törölgette. Ez a spontán érzelmi reakció néhány pillanat erejéig a résztvevőkben annak a benyomásnak a kiváltására volt alkalmas, hogy a vezető meghallja őket, és rezonál hangjaikra.

Az egységes nép megjelenítése

Az egységes nép megjelenítésében egyaránt találkozhatunk hasonlóságokkal és érdemi különbségekkel mind diszkurzív-szimbolikus síkon, mind a jelenlét-technikák terén. Előbbieket illetően közös pont, hogy a kollektív identitás, amelynek mindkét vezető a részét képezi, nem pusztán népként, hanem közös történelemmel rendelkező nemzetként jelenik meg a vezetői értelemkonstrukciókban. Jól mutatják ezt a diszkurzív stratégiák és a szimbólumhasználat. A színpad környezetében elhelyezett nemzeti zászlók, a székely zászlók, a nemzeti történelem eseményeit felelevenítő kártyák és a nemzeti identitás részét képező dalok idézése és szavalása. A diszkurzív dimenzióban Orbán és Magyar egyaránt a magyarság egységes egészének megszólítására törekszik, amelyet beszédek elején a képviseleti igénybejelentéseik célközönségének tág földrajzi kijelölésével demonstrálnak: „Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Békeszerető Magyarok a világ minden tájáról, határon innen és túl!” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.); „Felemelő érzés, hogy milyen sokan eljöttetek! Köszönöm, hogy itt vagytok. Gyulától Hegyeshalomig, Szakonyfalvától Felcsútig, Oklahomától Sydneyig árad a Tisza.” (Magyar-beszéd, 2024. június 8.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Mindkét vezető esetében kiemelendő, hogy a hangsúly nem pusztán a vezetők felhatalmazásán van (ahogy a képviselet voluntarista felfogásában – vö. Mulieri 2019), hanem emellett fontos annak diszkurzív és szimbolikus demonstrálása is, hogy a vezető része az adott (történelmi kontinuitással rendelkező) közösségnek, és cselekvése a *pars pro toto* logikája alapján értelmezhető – azaz identitás-képviseltről (Hofmann 1974, Mulieri 2016, Disch 2019) vagy szinekdochális képviseletről (Ankersmit 2019, van de Sande 2020, Casullo 2021) beszélhetünk. A miniszterelnök rendszerint többes szám első személyben taglalja a történelmi eseményeket, amely a nemzeti kontinuitást megidéző diszkurzív stratégia: „Magunkkal rántottuk a lófarkas zászlót Nándorfehérvárnál, március 15-én egyetlen nap alatt kifordítottuk a világot a sarkaiból Pesten, '56-ban meglékelünk a világkommunizmust, és '89-ben kiütöttük az első téglát a berlini falból.” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.) „A honfoglalás óta számos háborút kellett túlélnünk, és még mindig itt vagyunk.” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) Hasonló célt szolgál Magyar esetében a mindenki által ismert iskolai memoriterek és költők gyakori idézése (például Nemzeti Dal, Föltámadott a tenger, Ady-versek).

Ugyanakkor felfedezhetőek érdemi különbségek is a két vezető értelemkonstrukcióiban. A plebiszciter képviselet eltérő variánsai máshogy viszonyulnak a politikai pluralizmushoz (Illés 2023), és ennek megfelelően a nemzet konstrukciójában is nagyobb szerep juthat a homogenitásnak vagy a heterogenitásnak a jelentés-dimenzióban (a jelenlét-dimenzióban a homogenitás elkerülhetetlen, a tömegnek egy hangon kell szólnia, mivel enélkül nem lehetséges akklamáció). Magyaránál sokkal nagyobb hangsúlyt kap utóbbi: „Mutassuk meg, hogy mi, konzervatívok, polgári demokraták, szociáldemokraták, liberálisok, elsősorban magyarok vagyunk!” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.) Ezt a heterogén kollektívát azonban bizonyos alapvető célok közös volta tartja össze: „Mutassuk meg, hogy közösen képesek vagyunk megváltoztatni hazánk jövőjét, és egy szuverén, polgári, modern, európai Magyarországot építeni.” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.) Sőt, az egység létrehozását megakadályozó konfliktusokat az önérdekkövető hatalmi elit termékeként tünteti fel: „[A magyar emberek] [n]em kérnek a felesleges ideológiai és társadalmi megosztottságából, és egyre többen ismerik fel, hogy a politikusok által mesterségesen létrehozott árkok és viták csak a hatalomgyár működését és a nemzeti vagyonnak a szűk haveri és családi körnek való átjátszását hivatott elfedni.” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.) Orbán narratívájában a heterogenitásnak kevesebb tér jut, a hangsúly – a „populista mítosz” (Casullo 2020, Körösi et al. 2020: 88–92) – logikájának megfelelően a külső ellenséggel és annak belső kiszolgálóival, az állítólagos árulókkal szembeni harcon van.

Szintén jelentős különbségek fedezhetők fel Orbán és Magyar képviseleti igénybejelentéseinek tartalmi oldalát vizsgálva. Ebben a tekintetben két típust különböztethetünk meg: egyrészt a képviseltek hátrányos helyzetét azonosító és az

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

annak orvoslására vonatkozó (közpolitikai) ajánlatot megfogalmazó tartalmi igénybejelentések (*substantive claims*); másrésztől a képviseltek érdekeit kinyilvánító és a képviselői hitelesség alapján identitásalapú azonosulásra építő szimbolikus igénybejelentések (*symbolic claims*) típusát (Severs 2012). A miniszterelnök vizsgált beszédeiben csak utóbbi típus jelenik meg. Orbán mindkét beszéde döntően a nemzetközi viszonyokra fókuszált, amely vonatkozásában közpolitikai cselekvési tervet nem vázolt fel, hanem implicit, szimbolikus vállalásokat tett. Például: „Béke helyett háborút, biztonság helyett jogállami hercehurcát, jólét helyett pénzügyi zsarolást kaptunk. [...] Ideje, hogy helyreállítsuk az európai emberek önértéket és az európai emberek önbecsülését.” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.) „Meg kell húzni a vészféket, hogy legalább, aki akar, leszállhasson, és kimaradjon a háborúból. A magyar kormány tudja, hogy’ kell ezt csinálni. Tudjuk, hogyan kell a végzetes dolgokból kimaradni.” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) Bár ezek a megnyilatkozások formálisan közpolitikai vállalásoknak tűnhetnek, a Severs-féle kategóriák alapján valójában szimbolikusak: a számonkérhetőségük csak nagyon elnagyoltan vetődhet fel, inkább identitás-képviseletet kezdeményeznek. Ezzel szemben Magyar mindkét rendezvényen sok időt szánt a közpolitikai problémák taglalására és a megoldási ajánlatának kifejtésére. Például: „[a kormány részéről] részsikereken kívül csak folyamatosan romló számokat, fogyó magyarságot tudnak felmutatni. [...] a mi terveink legfontosabb elemei egy grandiózus bérlakásépítési program mellett a szülés körülményeinek optimalizálása és az édesanyáknak a munkaerőpiacra történő visszatérésének elősegítése lesz” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.); „Mi olyan országot építünk, ahol nem hagyjuk éhezni és megfagyni az idős honfitársainkat, ezért a Tisza Párt bevezeti a minimálnyugdíjat.” (Magyar-beszéd, 2024. június 1.) Ezek mellett számos szimbolikus természetű igénybejelentést is megfogalmazott, úgy mint: „Létrehozuk azt az erőt, amelyhez csatlakozhat minden jó szándékú magyar ember, aki a hazájáért kíván dolgozni.” (Magyar-beszéd, 2024. március 15.) A két vezető képviseleti igénybejelentései között mutatkozó különbség háttérben a plebiszciter vezetés eltérő variánsai és a képviseleti viszony aszimmetriájának eltérő erőssége mellett az is állhat, hogy Magyar Péter frissen alakult pártja esetében – (köz)politikai előzmények híján – újonnan, explicit módon kell kifejtenie ajánlatát, míg a miniszterelnök nagymértékben támaszkodhat korábbi cselekvéséből kirajzolódó képviselői hitelességére (*representative authenticity* – Severs 2012). Az egységesítéshez a diszkurzív és szimbolikus dimenzió túl kulcsfontosságúak bizonyos jelenlét-effektusok is: a szuverén nép/nemzet akarata való hivatkozás a francia forradalom óta visszatérően összekapcsolódik azzal az igénnyel, hogy a szuverén legyen érzékelhető valamilyen formában – erre a leginkább magától értetődő jelölt egy tömeg (Sloterdijk 2008, Borch 2015). Utóbbinak viszont, ahogy az idézett munkák hangsúlyozzák, egységesnek kell lennie, szinkronizálnia kell. Ezért kulcsfontosságúak a közös éneklés, taps, skandalálás, pfujolás, szinkronizált mozgás, stb. autopoietikus eljárásai,

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

amelyek során a tömeg önmagát hozza létre, egyidejűleg adva ki hangokat, végezve mozgásokat, és érzékelve ezeket. Ilyen eljárásokkal mindkét politikai erő rendezvényein bőséggel találkozhatunk. Ugyanígy közös elem a tömeg vizuális eszközökkel való önmagára vonatkoztatása, az egységesítés digitális képek által megtámogatott formája. Ezen a ponton szembeötlő, hogy Magyar Péter eseményein hangsúlyosabban és sokrétűbbek ezek az eljárások: június 8-i rendezvényén próbára is tette a lassan oszlani kezdő tömeg türelmét a több, közösen elénekelt dal az esemény végén, ezzel szemben a június 1-jei Orbán-beszéd után a jelenlévőkben hiányérzetet kelthetett a megszokott szinkronizáló lezárás (például a Szózat eléneklése), helyette csak dalbejátszást és praktikus tájékoztatást kaptak a busszal érkező résztvevők arról, ki merre induljon vissza. Emellett kiemelendő, hogy Magyar gyűlései nagyobb mértékben alkalmaztak a magyar politikában újszerűnek mondható, kreatív intermediális eszközöket a tömeg szinkronizálására: ilyen volt például a párt rigmusaihoz („Nem félünk!”, „Árad a Tisza!”) illeszkedő ritmusok bejátszása a hangfalakon, amely egyaránt alkalmas a skandalás kiváltására, másfelől a megkezdett skandalás felerősítésére is, az interaktivitás (képviseleti kategóriával: rezponzivitás) újabb példáját szolgáltatva. Egyúttal persze, mint minden interakció, ez is magában hordozza az interferencia kockázatát, így előfordult olyan pillanat is, amikor a bejátszott ritmus nem volt összhangban a tömeg skandalásával. Hasonlóan újszerű eszköz a „Fogjuk meg egymás kezét!” rituálé, amely az audiovizuális szinkronizálódásnál és az egy pontra irányított közös tekintetnél is szorosabb, haptikus egységet teremt a résztvevők között, fizikai valósággá téve a „politikai test” metaforáját.

Szintén kulcsfontosságú eleme a szinkronizálódásnak és ezáltal a vezető-képviselő igénybejelentéseit akklamációval elfogadó egységes közösség létrehozásának az eseményen létrejövő atmoszféra, amely – ahogy korábban említettük – egyfajta „interfész-fogalom” a jelentés és a jelenlét dimenziója között, amely közvetít a kettő között. Az atmoszférák stratégiaileg manipulálhatóak („atmoteknika” – Wall 2021b: 26–27, Borch 2014), a top-down plebisciter politika szolgálatába állíthatóak, és az általunk vizsgált rendezvényeken is számtalan ilyen elem megfigyelhető.

A március 15-i állami rendezvény megszokott színhelye, a Nemzeti Múzeum előtti tér megadja a megemlékezés alapvető ünnepélyességét: az épület mérete, amely mellett a résztvevők eltörpülnek; illetve fehér színe akkor is ünnepélyességet sugall és áhítatot vált ki, ha a résztvevő semmit nem tud a magyar történelemről. A március 15-i műsor nagyban hasznosította a giccset az ünnepi atmoszféra létrehozására. A „giccs” fogalmát itt nem az esztétikai minősítés, hanem a leírás céljával használjuk, mint az atmoszférák létrehozására irányuló esztétikai munka egy formáját (Böhme 2017: 6, 16, 29–30). A giccs erős, de egysíki érzelmeket közvetít, és ezáltal épít közösséget. Ennek példái a március 15-i eseményen a – tömeg által félperces, azaz rendkívül hosszú tappsal jutalmazott – „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország” című dal, vagy éppen az érzelm kifejezést a túljátszásig vivő színé-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

szek, az ünnepi műsor előadói által viselt díszes népies öltözetek, huszáregyenruhák és hatalmas kokárdák. Ahogy azt a dalbetét kísérő taps is illusztrálja, és résztvevői benyomásaink is megerősítik, még ha a megjelent tömeg mérete el is maradt a várakozásoktól, a szónok által megteremteni kívánt, az épített környezet által megalapozott és a giccs eszköze által felerősített büszkeség és felháborodás váltakozó affektusaira építő dacos atmoszféra megteremtése alapvetően sikeres volt – jó példái ennek például a tömegben EU-s zászlóval megjelenő ellentüntetőt az esemény után érő verbális inzultusok is.

A siker oka aligha pusztán az orbáni performansz és a helyszín, illetve a performansz és a megemlékezés alapját adó történelmi esemény hagyományos értelmezése (elnyomó külső hatalmakkal való szembeszállás) közötti rezonancia volt, hanem az esemény rituális, ismétlődő jellege is: a március 15-i performansz által megteremteni kívánt atmoszféra az elmúlt több, mint egy évtizedben nem sokat változott. A nemzeti ünnepen tartott megemlékezés legfontosabb jelenlét-mozzanata, hogy az voltaképpen az 1848-as események „újrajátszása” (*reenactment*), a „testek által kibillentett idő” (Deres 2022: 7–24) példája, ahol ugyanazon a helyen, az események résztvevőinek – a hagyomány szerinti – pozíciójába helyezkedve (Orbán Petőfi helyén, a tömeg a hallgatósága helyén) a résztvevők megismétlik a dacos ellenállás gesztusát.

Ezt a szándékot Orbán Viktor jellemzően a diszkurzív dimenzióban is nyomatékosítja: „1848 márciusában Európa lángokban állt. Vér folyt a fővárosok utcáin. Bécsben barikádokon harcoltak. Mit csináltak a magyarok? Verset írtunk. 12 pontot szerkesztettünk. Átsétáltunk Pestről Budára. Az volt az első békemenetünk.” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.) A miniszterelnök diszkurzív stratégiája – amellyel rezonálnia kell az atmoszférának – nem változott alapjaiban az elmúlt több, mint egy évtizedben. Ahogy a korábbi évek rendezvényein, úgy 2024-ben is a fentebb leírt újrajátszási rituálé adott lehetőséget a miniszterelnöknek a történelmi korszakokon átívelő nemzet képviseletére való igény bejelentésére: „Nem lehetséges, kedves Barátaim, hogy mi, a szabadság magyar hívei ugyanazt a forradalmat vívjuk 1848 óta?” (Orbán-beszéd, 2014. március 15.) 2010 óta a miniszterelnök nemzeti ünnepeken mondott beszédeinek alapmotívuma a büszkeségből és az idegen hatalmak feltételezett beavatkozási kísérletei felett érzett felháborodásból előálló dacos atmoszféra, amelyet a 2024-es eseményen így kísérelt meg előállítani: „Büszke és önérzetes nép a mienk. Bennünket meghajlítani, bennünket hódoltatni, és belőlünk kiszorítani a szuszt kétszeres siker [...] Elfogyott a félhold, elkopott a kétfejű sas karma, és elvászott a vörös csillag is. Mi vagyunk a homok a gépezetben, a bot a küllők között, a tüske a köröm alatt. Mi vagyunk, akikbe beletörik a fog és a bicska, és beleszorul a fejsze is. Mi vagyunk az a Dávid, akit jobb, ha elkerül a Góliát.”

Ugyanakkor a június 1-jei Békemenet utáni rendezvény esetében az egységes atmoszféra kialakítása korántsem volt ilyen egyértelműen sikeres, és indokoltnak tűnik „atmoszferikus interferenciáról” beszélni. A szigetig tartó, Duna-parti séta

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

alapvetően a kedélyes városnézés és a kics csoportos beszélgetés elemeit vegyítette magában (Duna-parti nevezetességekkel való fotózkodásokkal és kics csoportos pálinkakóstolásokkal is tarkítva), és ezt az atmoszférát erősítette a borús idő és minimális eső után a menet szigetre érkezésének idejére kisütő nap, illetve a Margitsziget kellemes, parkos környezete is. Mindez a közös menetelésen túl csak részleges és időleges, alapvetően a résztvevőktől érkező szinkronizációs kísérletekkel (pl. közös éneklés kezdeményezése, hordozható hangfalról játszott zene) volt tarkítva, így a menet ideje alatt még nem beszélhetünk egységes, szinkronizált tömegről. Ezzel alkotott éles kontrasztot az érkezőket a réten fogadó műsor, amely a tömeget a félelem atmoszférájának megteremtésével kísérte meg szinkronizálni: a háborúellenes klasszikusok apokaliptikus képeiből összeszerkesztett, drámai zenével kísért *bricolage*-előadás a színpadon jajveszékélő gyermekekkel, kiabáló és helyenként rikácsoló színészekkel, a fizikai erőszak gyakori ábrázolásával érezhetően váratlanul érte az érkezőket, akik közül sokan a fűbe heveredtek. Ez a piknik-hangulat pedig nehezen volt összeegyeztethető a háborútól való rettegés színpadi megjelenítésével. Az ilyen jellegű interferenciák értelemeszerűen hátráltatják a választóközönség megformálását.

A Magyar Péter-féle események a stílus elemek másféle kombinációját hozták létre: a komolyságot gyakrabban oldotta könnyedség és (ön)íronia. Jó példa erre a Magyar bevonulása alatt szóló „*You never can tell*” című Chuck Berry dal a március 15-i eseményen. Az egész rendezvény stílusa a Fidesz jelenlét-rituáléinak komoly és gicsces stílusa, illetve a másik végletet megtestesítő, az (ön)íroniát végletekig vivő Kutyapárté közötti középút keresésének tünt. Erre a szónok utalt is beszédében, amelyet a közönség részéről nevetés követett: „Kedves barátaim! Nem ígérek örök életet és ingyen sört.” Egyúttal a nemzetért folytatott munka fontosságát hangsúlyozó elemek és az Orbán-beszédekre jellemző emelkedett idézetek is elhangzottak: „Ahogy Kossuth Lajos mondta: Mindent a népért, mindent a néppel együtt, semmit a népről, a nép feje felett, ez a demokrácia.” Az (ön)ironikusabb hangnemet a közönség is erősítette, például a *Dűne* messiására utaló „Lisan Al-Ghaib” feliratú táblával. Műfaji analógiát keresve azt mondhatjuk, hogy a rendezvény sok tekintetben egy könnyűzenei koncertre hasonlított, amely a szinkronizálódáshoz ideális ritmusú, többnyire jól ismert szövegű dalokra épült, amelyek egyik lábukról a másikra állásra, ütemes tapsra készítették a résztvevőket. A füstgyertyák megjelenése szintén ráerősített erre az érzetre. A rendezvény stílusának komolyságát erősítette intermediális eszközökkel a Cserhalmi György által 35 évvel korábban, a Magyar Televízió épülete előtt felolvasott 12 pontos ellenzéki követelés lejátszása. A műsorvezető keretezése és a Magyar Péter beszédében szintén 12 pontban szedett „nemzeti minimum” az 1848-as és a rendszerváltozáskori események „újrajátszásának” benyomását keltették.

Amennyiben a Fidesz-gyűlés atmoszféráját büszkeség és felháborodás affektusainak váltakozásaként írtuk le, a március 15-i Magyar-esemény leginkább a várakozás és lelkesültség, illetve meglepetés és kétség közti oszcillálás affektív dinamikáival

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselő

volt jellemezhető. Ez rávilágít a jelenlét-rituálék ismétlődő voltának fontosságára: míg Orbán beszédei évtizedes, jól bejáratott interakciós mintázatára épülnek, Magyar első jelenlét-rituáléján mondatai fogadtatása vegyes volt: néhányat lelkes taps fogadott, néhány viszont nem váltott ki érdemi reakciót. Utóbbi affektusok túlzott mértéke a szinkronizálás sikerét is megkérdőjelezheti, azonban ezt a mértéket nem közelítették meg a rendezvényen. Ugyanígy az interakciós dinamika sem volt még kiforrott: például, bár Magyar reagált egy spontán induló „nem hagyjuk!” skandalásra, azonban azt túlzottan gyorsan „lekeverte”, kiaknázatlanul hagyva az abban rejlő szinkronizációs potenciált.

Ezzel szemben a vezető és a közönség interakciós dinamikája sokkal gördülékenyebbé vált a június 8-i eseményre: a bizonytalanság időnként fel-felbukkanó atmoszférája eltűnt, és a vezető is jobban kezelte a spontán interakciókat, ahogy arra korábban utaltunk. Habár a helyszín és az időpont szűk értelemben vett „újrajátszást” nem tett lehetővé, a grandiózus térben és szoborcsoportban rejlő atmoszféra-formáló, a résztvevők képzelőerejét stimuláló és a nemzeti kontinuitást megtestesítő potenciált Magyar a beszéde elején hosszú percekön keresztül hangsúlyozta: „És azért [jöttünk ma ide], hogy fejet hajtsunk az őseink előtt, és ígéretet tegyünk a szobraik előtt, hogy újjáépítjük az országunkat, ahogy tette ezt IV. Béla a tatárjárás után. Nem véletlenül vagyunk itt, a Hősök terén [...], mert ennek a térnek üzenete van, amit magunkkal kell vinnünk és tovább kell adnunk.” (Magyar-beszéd, 2024. június 8.) Ezen az eseményen egy másik probléma – mondhatjuk szervezési hibának – nehezítette a tömeg egységesítését, ez pedig a kora-délutáni órákban a Hősök tere betonján kialakuló rendkívüli meleg, és a rendezvény ehhez mérten túlzottan hosszú volta. Bár alkalmi rosszullétek a Békemeneten is előfordultak, az Orbán-beszéd alatt lehetőség volt a sziget fái alá húzódásra, ami a Hősök terén nem volt opció, ennek lett a következménye a tömeg foghíjassá válása a napos részeken, az emberek épületek adta árnyékba való vándorlása. Ennek következményei voltak a Magyar Pétert megelőző újabb programelemek bejelentésénél fel-felbukkanó csalódott moraj, és „Rövidebben!” bekiabálások, illetve az esemény végére rendszeressé váló, a szónokok beszédeit visszatérően megszakító „Orvost! Orvost!” bekiabálások a közönség egyes részeiből. Az ilyesfajta interakciók magukban hordozzák a szinkronizálódás megakadását, a tömeg bomlásának veszélyét; igaz, egyúttal lehetőséget is adnak a szónokoknak az odafigyelés demonstrálására, illetve akár leleményes improvizációkra is (Tarr Zoltán az „Igyatok vizet!” felszólítást az „Aki a Tisza vizét issza...” nóta szövegével kötötte össze, egyúttal felkapva a „Kórházakba is orvost!” tömegből érkező bekiabálását). Ezek az események jól illusztrálják Fischer-Lichte azon érvelését, hogy a materialitás – amely jelen esetben nem szándékolt művészi gesztus, hanem egy időjárási kontingencia következménye volt – újra és újra megszakíthatja a hermeneutikai értelmezés körköröségét, új és új, spontán jelentésgenerálási folyamatok indítva el. Egy politikai gyűlésen az egységesítés sikere ilyenkor nagyban múlik a színpadon lévők spontán reakcióitól. Mindenesetre a rendezvényen

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

a fásultság fel-felbukkanó atmoszférája végül nem vezetett a tömeg felbomlásához, azt végül felváltotta a vezérszónok beszéde alatti lelkesültség és szinkronizálódás.

Végül, a tömeg egységesítését szolgálja a kizárt ellenség megjelenése vagy megjelenítése: az jelen lehet fizikailag, például ellentüntetők formájában, de megjeleníthető intermediális eszközökkel is (képek, videók, hangok bejátszása stb.). A június 8-i Magyar-rendezvényen például Orbán Viktor egy 2006-os beszéde került bejátszásra feszültségfokozó zenével, amelyben a miniszterelnök a szocialista kormányok ellenfeleket démonizáló stratégiáját kritizálja, és amelyeket a videó sugalmazása szerint most maga is folytat. Hasonló hatást váltott ki június 1-jén a Békemenet elején haladó teherautó, amelyen elhelyezett plakáton a „Ne a háborúra szavazz!” felszólítás és egy harckocsi képe felett Karácsony Gergely, Gyurcsány Ferenc és Magyar Péter alakja volt látható. A menet útvonalán útba eső, a közös listára történő szavazásra buzdító, Dobrev Klárát, Kunhalmi Ágneszt és Karácsony Gergelyt ábrázoló plakátok szintén heves érzelmi reakciót és felzúdulást váltottak ki a résztvevőkből.

Akklamáció

A tömeg egységesítésének egyik célja a vezető akklamációjának lehetővé tétele. Bár az akklamáció nem formális jogi felhatalmazás, mint a választás, Carl Schmitt „magától értetődő és ellentmondásmentes jelenlétként” („*selbstverständliches, unwidersprochenes Dasein*” – Schmitt 1940: 65) írja le, amely tisztábban politikai (és az ő sajátos felfogásában demokratikusabb) aktus, mint a választás. Az akklamáció ugyanis nyilvános: maga a nép pedig, mint közjogi fogalom csak a nyilvánosság szférájában létezhet, a szavazófülke magányában leadott és utólag összegzett szavazatok nem konstituálnak valódi népakaratot. Nem kell Schmitt érvelését teljes egészében elfogadnunk ahhoz, hogy felismerjük jelentőségét a kortárs konstruktivista képviselet-elmélet számára: ezek alapján a nép és a nemzet nem valamiféle eleve létező entitás, hanem létrejöhet például eseti mobilizációkon elhangzó képviseleti igénybejelentések elfogadása révén (Butler 2015: 1–23, Montanaro 2017: 46). Ebből adódóan pedig szükség van a felhatalmazás és az elszámoltatás fogalmainak kibővítésére, vagy más fogalmakkal való részleges helyettesítésére (Saward 2020: 102, Montanaro 2017: 51–52). Az akklamáció schmitti fogalma hozzájárulhat ehhez a vállalkozáshoz. Az elméleti részben leírtaknak megfelelően, az akklamáció olyan, a vezér személyére fókuszáló megerősítés, amely csak igen vagy nem alakot ölthet. Kapcsolódhat a vezető egyes képviseleti igénybejelentéseihez: ezen a ponton az igénybejelentés elfogadása (*acceptance* – Saward 2020: 102) az akklamáció egy sajátos esetének tekinthető. De kiválthatja a vezető pusztá megjelenése is a színpadon. Az akklamáció egyesíti magában a jelentés és a jelenlét elemeit: van minimális diszkurzív tartalma, értelmezhető beszédaktusként, amelynek lokúciója egy egyszerű szlogen vagy a vezető nevének skandalálása, illokúciója pedig a vezetővel való azono-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

sulás kifejezése, és ezzel a képviseleti kapcsolat létrehozása. A nyelvi performativitás mellett azonban a testi-érzékelési performativitás is része az akklamáció aktusának: a vezér nevének skandalása szinkronizál más testekkel, a hanghullámok kitöltik a teret és – amennyiben elég erősek – nemcsak hallják őket a résztvevők, hanem meg is érintik őket (Gumbrecht 2014: 1. fejezet). *Autopoiészis* játszódik le, amennyiben az általam és mások által kiadott hang általam való érzékelése hozza létre a tömeget, a népakaratot (a „nép hangját”) pedig saját bőrömmön érzékelem (Sloterdijk 2008).

Magyar és Orbán jelenlét-rituáléinak egyaránt központi eleme a vezető akklamációja. Ennek legnyilvánvalóbb formája az elemzett eseményeken a vezető nevének skandalása („Viktor! Viktor!”, „Szép volt, Peti!”), de ugyanígy funkcionálhat szlogenek skandalása is a vezető által tett képviseleti igénybejelentésekre való reakcióként (például „Nem hagyjuk!” „Árad a Tisza!”, „Nem félünk!” a Magyar-féle rendezvényeken), ugyanígy értelmezhető a vezérrel való azonosulás kifejeződéseként. Magyar esetében mindezt kiegészítő elem, amikor vezető a tömegbe megy, hogy hívei megeríntessék és szelfizhessenek vele. Bár a szelfizés egyéni aktus, a hívei közé menő vezető nagyon is konkrét jelenlét-hatással jár: fizikai csomósodási ponttá válik, aki körül a tömeg sűrűsödik. A taktilitást az eseményről készült képek vizualitása egészíti ki, létrehozva a vezető megerősítésének akklamáción túlmutató szinesztéziáját. Bár a szelfizés és a hívekkel való közvetlen interakció Orbántól sem idegen, Magyar mégis újat hozott ennek a mozzanatnak a jelenlét-rituáléba való integrálásával. Bár nem tartozik az általunk elemezett rituálék közé, érdemes megemlíteni, hogy Magyar a képviseltekkel történő közvetlen érintkezésre fordított nagyobb figyelmét szintén érzékletesen demonstrálta a 2024. április 6-ára szervezett Nemzeti meenten, amelynek teljes útvonalán a támogatói élén vonult végig, míg Orbán rendszerint csak a Béke menet célállomásán találkozik híveivel. Hasonlóan, Magyar a választási kampány során lényegesen több alkalommal és helyszínen került közvetlen kontaktusba képviseltekkel, mint Orbán (Bakró-Nagy – Cseke 2024).

Az akklamáció egy másik formáját a vezető által a tömeghez intézett kérdés formájában megfogalmazott képviseleti igénybejelentés válthatja ki, amelyre utóbbi megerősítő közfelkiáltással vagy elutasítással reagálhat. Mivel az elérni kívánt hatásnak egyaránt előfeltétele a képviseleti igénybejelentés elfogadása és a közönség szinkronizáltsága, a vezető részéről ez némi kockázat vállalását is szükségessé teszi. A vizsgált jelenlét-rituálékon Orbán csak néhány alkalommal élt ezzel az eszközzel, például a június 1-jei beszédében, amikor az „Akarunk-e magyar vért adni Ukrajnáért?” kérdésre a tömeg a miniszterelnök válaszával egy időben felelt: „Nem akarunk!”. Ezzel szemben Magyar a június 8-ai beszédében kifejezetten gyakran nyitott lehetőséget a közönség akklamációjára, vegyesen szimbolikus és tartalmi (közpolitikai) jellegű kérdésekkel, kivétel nélkül sikeresen: „Ha ti is úgy akarjátok, akkor Magyarország nem az ék, hanem a kapocs lesz Kelet és Nyugat között. Akarjátok?”; „Akarjuk, hogy egy család kezében legyen a fél ország?”; „Akarjuk, hogy éveket kell-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

jen várni a legegyszerűbb műtétekre és tizenkét évet egy gyermek fogszabályzására?” „Akarjuk, hogy itt legyen Európa legmagasabb áfája?”

Fizikai erő felmutatása

Végezetül, a jelenlét-rituáléknak a fizikai erő felmutatása is funkciója a plebisziter képviseletben. A schmitti felfogásban az akklamációval megválasztott vezető szó szerinti értelemben megtestesíti a politikai közösség egységét (Rasch 2016: 328–329) és feltételezett lényegét, amely a döntés- és cselekvőképességben rejlik (Brito Vieira – Runciman 2008: 56). A *par excellence* politikai döntés pedig a barátról és ellenségről való döntés. A megkülönböztetés horizontja (tehát nem mindennapi tartalma, hanem végső, legtisztább, extrém megnyilvánulása) Schmittnél a fizikai ölés: „A barát, ellenség és harc fogalmi azáltal nyerik el reális értelmüket, hogy kiváltképp a fizikai ölés reális lehetőségére vonatkoznak és e vonatkozást meg is őrzik. A háború az ellenségességből következik, mert ez egy másik lét létszerű tagadása. A háború csupán az ellenségesség legvégsőbb megvalósítása. Nem szükséges, hogy mindennapi, normális legyen, s az sem, hogy valamiféle eszményi vagy kívánatos dolognak érezzék, ellenben valóságos lehetőségként adottnak kell maradnia mindaddig, amíg az ellenség fogalmának megvan az értelme.” (Schmitt 2002: 23) Ezek a mondatok a jelenlét dimenziójába emelik a barát-ellenség megkülönböztetést: az ellenségesség nem más, mint testek – pontosabban, mivel kollektív jelenségről van szó: tömegek – ütközése, ahogy a barátság jelenlét-dimenziója a szinkronizálódás, a tömeg egységesítése. Ezért is található meg az erőszak kockázata Gumbrecht-nél is, hasonlóan a klasszikus tömegelméletekhez. Nem olyasmiként, ami teljességgel diszkreditálná a tömegeseményeket (hiszen általa leírt intenzív tapasztalatok csak ilyeneken szerezhetőek), hanem mindig jelenlévő, reális veszélyként. Nem kell tehát egy tömegrendezvénynek erőszakba torkollania ahhoz, hogy felismerjük: azok egyik alapvető funkciója az erő felmutatása. Hasonló ez a logika ahhoz, ahogy Przeworski (1999, 2018). ír a demokratikus választásokról, mint szimulált polgárháborúról. Ezt a felfogást maga Orbán Viktor foglalja össze a legtalálóbban: „Az ellenfelek ma már egymás fejeit nem betörik, inkább megszámlolják. Ez magával hozta a demokráciát.” (Orbán-beszéd, 2015. március 15.) Ám az erő felmutatásának van egy sokkal kevésbé absztrakt, egyben látványosabb módja: tömegrendezvények szervezése, és a tömeg méretének tudatosítása mind a helyszínen, mind utólag a virtuális térben. Ezt a célt szolgálják a tömeg valós méretének növelésére tett költséges erőfeszítések (például buszutak szervezése, telekocsi-hálózat működtetésének ösztönzése), a tömeg nagyságát és ez által a megtestesített fizikai erőt látványosan demonstráló helyszínek kiválasztása (például hidak, sugárutak, nagy közterek), valamint a tér egyes részeinek a tömeg sűrűségét növelő elkerítése mindkét júniusi rendezvényen. Ehhez kapcsolhatóak a magyar nyilvánosságban a Fidesz 2002-es Kossuth téri nagygyűlése

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

óta jelenlévő állandó viták is az egyes vezetők által megmozgatott tömegek – a társadalmi támogatottság tükrének tekintett – tényleges méretéről, amelyek az általunk elemzett jelenlét-rituálékat is kísérték.

A tömeg méretét, az általa felmutatott erőt demonstrálni kell, egyfelől, a saját tábor felé: az *autopoiézisz* intermediális úton való támogatása, a tömegről készített képek kivetítése a tömeg számára megjelent mind a négy rendezvényen. De ugyanígy jellemző volt a tömeg méretének diszkurzív tudatosítása a műsorvezetők és a vezetők részéről is: „Európai választás előtt még sohasem gyűltünk össze ilyen óriási tömegben. Ha csak ráfújnánk az ellenfeleinkre, Brüsszelig repülnének.” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) „Azért jöttünk ma ide, mert máshol már nem férünk el.” (Magyar-beszéd, 2024. június 8.) A miniszterelnök diszkurzív stratégiájának emellett – az ellenzék által gyakran kritizált – állandó részét képezi a katonai terminológiának a politikai viszonyokra történő adaptálása: „[...] nincs más választásunk, el kell foglalnunk Brüsszelt.” (Orbán-beszéd, 2024. március 15.) „[...] a valaha volt legnagyobb vereség, amit a baloldal egyesített csapataira mértünk.” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) „A mienk a legnagyobb választási hadsereg.” (Orbán-beszéd, 2024. június 1.) Szintén ennek az erőnek a tudatosulása volt a Békemenet tömegében mellettünk elhangzó beszámoló, amelyben egy résztvevő – a szövegkontextus alapján egy korábbi – Békemenetről közvetítő riporterrel való interakcióját írta le beszélgetőpartnerének: „Nem kell velük szóba állni. Ördöggel nem szabad szóba állni. Csak kiáltanom kellett volna, hogy árulók vannak közöttünk.” Az erő tudatosulása mellett nyomokban az erőszak is megjelent, mindenekelőtt a Fidesz márciusi rendezvényén a tömegben megjelenő ellentüntetőkkel szemben: az akklamációs rituálét megzavaró Törley Katalinék ellen fizikai inzultus is történt, a rendezvényre EU-s zászlót vivő résztvevő ellen pedig verbális (a „Rossz helyen vagy, takarodjanak a Magyar Péterhez, provokátor” az enyhébb reakciók közé tartozott). Az ilyen jellegű gesztusokhoz nem is kellett feltétlenül ellentüntetők: a Dobrev Klárát, Kunhalmi Ágneszt és Karácsony Gergelyt ábrázoló, a menet útvonalába eső plakátok szintén erőteljes érzelmi töltetű verbális reakciókat váltottak ki sok menetelőből. A júniusi Békemeneten ugyanígy verbális agresszióhoz vezetett, hogy ellentüntetők a miniszterelnök politikáját nem éppen visszafogott stílusban kritizáló táblát raktak ki a Békemenet útvonalán. Ugyanakkor a reakciók korántsem voltak egységesek, a márciusi eseményen uniós zászlót lengető ellentüntetővel több résztvevő érvelő vitát kezdeményezett. A Magyar-féle rendezvényeken nem találkoztunk ilyen jelenségekkel, igaz, ellentüntetőkkel sem.

Összegzés

A tanulmány célja annak megmutatása volt, hogyan egészítik ki egymást jelentés- és jelenlét-hatások a választóközönség megformálásában egy meghatározott képviseleti formában, a plebiszciter képviseletben. Elméleti szinten mindenekelőtt Hans

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Ulrich Gumbrecht és Erika Fischer-Lichte gondolatait segítségül hívva világítottunk rá a konstruktivista képviselet-elmélet performatív ága által nagyrészt figyelmen kívül hagyott tényezőkre a választóközönség megformálásában. Megkíséreltük bemutatni, hogy a plebiszciter képviseletben jelenlét-hatások szerepe különösen nagy. Ez egyfelől az akklamációban, mint a képviseleti igénybejelentés elfogadásának (*claim acceptance* – Saward 2010) sajátos formájában mutatkozik meg, ahol az elfogadás diszkurzív tartalma minimális (éljenzés, a vezér nevének skandálása vagy fütyülés), jelenlét-dimenziója viszont kifejezetten hangsúlyos: a tömeg hangja nemcsak betölti a teret, hanem egyúttal sajátos „objektivitást” is kölcsönöz a népakaratnak, mivel a résztvevők saját testükön érzékelik a „nép hangját”. Másfelől, a politikai vezető akklamációjának céljával létrehozott nagygyűlés mint jelenlét-rituálé a Gumbrecht (2021) által leírt stadiontömeg számtalan jegyét (közös figyelem, szinkronizált mozgás és összekapaszkodás általi szinkronizálódás, az intenzitással összekapcsolódó atmoszférák) is magán viseli, még ha a jelentés-elemek szerepe egy politikai gyűlésen nagyobb is. Mindez egy olyan, dinamikus materialitás felé mutat, amely kiegészíti a diszkurzív és szimbolikus elemeket a választóközönség létrehozásában, anélkül, hogy tagadná a konstruktivista képviselet-elmélet központi tézisét, hogy a választóközönség a képviseleti folyamat során jön létre.

Annak körüljárása, hogy pontosan miként is járulnak hozzá a jelenlét-hatások a kollektív identitásformálódáshoz, túlmutat jelen tanulmány keretein, és további kutatást igényel. Megítélésünk szerint az atmoszféra általunk alkalmazott fogalma kulcsszerepet játszhat ebben a folyamatban azáltal, hogy közvetít jelenlét és diszkurzív-szimbolikus jelentés között: van materiális-testi alapja, egyúttal azonban sajátos „tudatállapotként” (Fischer-Lichte 2008: 142) nem társítható bármilyen képviseleti igénybejelentéshez. Egy melankolikus atmoszférájú nagygyűlésen aligha lehet sikeresen elfogadtatni forradalmi tartalmú képviseleti igénybejelentéseket. Ennek a közvetítésnek a fogalmi megragadása segíthet a jelentés- és jelenlét-effektusokra egyaránt figyelő megközelítésnek elkerülni a test-elve dichotómia és az ebből eredő elméleti problémák reprodukálását (vö. Fischer-Lichte 2008: 98–100, 153).

Másfelől, a tanulmány célja volt gyarapítani a magyarországi politikai képviselet-ről való tudásunkat. Az elemzések reményeink szerint bizonyították, hogy a plebiszciter képviselet fogalma termékenyen alkalmazható nemcsak Orbán Viktor, hanem Magyar Péter jelenlét-rituáléira is. Magyar felbukkanása azonban, amellet, hogy beilleszkedett a magyar politikai kontextus vezetőközpontú, plebiszciter logikájába, érdemben formálta és formálja is ezt a kontextust, annak identitásalapú variánsától a versengésalapú felé (Illés 2023) mozdítva el azt. Egyfelől, a – mozgósított tömeg tekintetében bizonyosan – egyenrangú kihívó megjelenése újból felértékelheti a politikai versengésben nyújtott teljesítményt, közelebb hozva a plebiszciter politika Max Weber által kívánatosnak tartott, meritokratikus variánsát (vö. Green 2010, Illés – Körösi 2023). Ugyanígy egy ilyen elmozdulás felé mutat a pluralizmus explicit tematizálása és elfogadása Magyar beszédeiben. Végezetül, a Magyar-féle

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

jelenlét-rituálékon megfigyelhető változatosabb és spontánabb interakciók szintén értékelhetőek egy valamivel kevésbé aszimmetrikus képviseleti forma irányába való elmozdulás jeleiként, a tág értelemben vett „reszponzivitás” formáiként – ugyanakkor magyarázhatóak azzal is, hogy a Magyar-féle politikai mozgalom még életciklusa elején jár. Utóbbi tényező, illetve a tanulmány korlátozott empirikus bázisa miatt is célszerű ezeket a felvetéseket hipotéziseknek tekinteni későbbi kutatások számára.

Irodalom

- Achen, C. H. – Bartels, L. M. (2017): *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Aiolfi, T. (2022): Populism as a Transgressive Style. *Global Studies Quarterly*, 2(1). <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksac006>
- Anderson, B. (2014): *Encountering Affect: Capacities, Apparatuses, Conditions*. Ashgate Publishing, Farnham.
- Ankersmit, F. (2019): Synecdochical and Metaphorical Political Representation: Then and Now. In: Castiglione, D. – Pollak, J. (eds.): *Creating Political Presence: The New Politics of Democratic Representation*. University of Chicago Press, Chicago, IL. 231–253.
- Bakró-Nagy F. – Cseke B. (2024): *Térképen, ahogy Magyar Péter bejárta az egész országot, Orbán pedig a saját táborát erősítette*. <https://telex.hu/belfold/2024/06/09/valasztasi-kampany-orszagjaras-terkepen-orban-viktor-magyar-peter-dobrev-klara-deutsch-tamas> (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Bene M. (2014): Békemenet és médiadiskurzus. *Studies in Political Science / Politikatudományi Tanulmányok*, 2014(1). MTA TK PTI, Budapest. [https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Bene_Marton_SPS\(1\).pdf](https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Bene_Marton_SPS(1).pdf) (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Borch, C. (2014): The Politics of Atmospheres: Architecture, Power, and the Senses. In: Borch C. (ed.): *Architectural Atmospheres: On the Experience and Politics of Architecture*. Birkhäuser, Basel. 60–89.
- Borch, C. (2015): The Politics of the Senses: Crowd Formation through Sensory Manipulation. In: Torres, E. C. – Mateus, S. (eds.): *From Multitude to Crowds: Collective Action and the Media*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 53–70.
- Böhme, G. (2017): *The Aesthetics of Atmospheres*. Routledge, London.
- Brennan, T. (2004): *The Transmission of Affect*. Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Brito Vieira, M. – Runciman, D. (2008): *Representation*. Polity Press, Cambridge.
- Brito Vieira, M. (2020): Representing Silence in Politics. *American Political Science Review*, 114(4): 976–988. <https://doi.org/10.1017/S000305542000043X>.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Caramani, D. (2017): Will vs. Reason: The Populist and Technocratic Forms of Political Representation and Their Critique to Party Government. *American Political Science Review*, 111(1): 54–67. <https://doi.org/10.1017/S0003055416000538>
- Casullo, M. E. (2020): Populism and Myth. In: Eklundh, E – Knott, A. (eds.): *The Populist Manifesto*. Rowman & Littlefield International, London, 25–38.
- Casullo, M. E. (2021): Populism as Synecdochal Representation: Understanding the Transgressive Bodily Performance of South American Presidents. In: Ostiguy, P. – Panizza, F. – Moffitt, B. (eds.): *Populism in Global Perspective: A Performative and Discursive Approach*. Routledge, London, 75–94.
- Deres K. (2022): *Besúgó Rómeó, meglélt Yorick: Dokumentumszínház, újrajátszás és az archívumok felnyitása*. Kronosz Könyvkiadó, Pécs.
- Disch, L. – van de Sande, M. – Urbinati, N. (eds.) (2019): *The Constructivist Turn in Political Representation*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Disch, L. (2019): Introduction: The End of Representative Politics? In: Disch, L. – van de Sande, M. – Urbinati, N. (eds.): *The Constructivist Turn in Political Representation*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 1–18.
- Disch, L. (2021): *Making Constituencies: Representation as Mobilization in Mass Democracy*. University of Chicago Press, Chicago, IL
- Elliott, D. – Culhane, D. (eds.) (2017): *A Different Kind of Ethnography: Imaginative Practices and Creative Methodologies*. University of Toronto Press, Toronto.
- Fischer-Lichte, E. (2005): *Theatre, Sacrifice, Ritual: Exploring Forms of Political Theatre*. Routledge, London.
- Fischer-Lichte, E. (2008): *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*. Routledge, London.
- Green, J. E. (2010): *The Eyes of the People: Democracy in an Age of Spectatorship*. Oxford University Press, Oxford.
- Guasti P. – Geissel, B. (2021): Claims of Representation: Between Representation and Democratic Innovations. *Frontiers in Political Science* <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.591544>
- Guasti, P. – Geissel, B. (2019): Saward's Concept of the Representative Claim Revisited: An Empirical Perspective. *Politics and Governance*, 7(3): 98–111. <https://doi.org/10.17645/pag.v7i3.2103>
- Gumbrecht, H. U. (2004): *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Gumbrecht, H. U. (2012): *Präsenz*. Suhrkamp, Berlin.
- Gumbrecht, H. U. (2014): *Our Broad Present: Time and Contemporary Culture*. Columbia University Press, New York, NY

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Gumbrecht, H. U. (2021): *Crowds: The Stadium as a Ritual of Intensity*. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Hayat, S. (2022): Unrepresentative Claims: Speaking for Oneself in a Social Movement. *American Political Science Review*, 116(3): 1038–1050. <https://doi.org/10.1017/S0003055421001210>
- Hofmann, H. (1974): *Repräsentation: Studien zur Wort- und Begriffsgeschichte von der Antike bis ins 19. Jahrhundert*. Duncker & Humblot, Berlin.
- Howes, D. (ed.) (2005): *Empire of the Senses: The Sensual Culture Reader*. Berg Publishers, Oxford.
- Illés G. – Körösényi A. (2022): From the Theater to the Hippodrome: A Critique of Jeffrey Green's Theory of Plebiscitary Democracy and an Alternative. *Contemporary Political Theory*, 21(3): 419–442. <https://doi.org/10.1057/s41296-021-00525-6>
- Illés G. – Körösényi A. (2023): The Touch of the Leader: Representation and Responsiveness in Plebiscitary Leader Democracy. *Distinktion: Journal of Social Theory*. 1–21. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2023.2220086>
- Illés G. (2023): Versengés és identitás: A plebisciter képviselet két formájáról. *Politikatudományi Szemle*, 32(4): 85–109. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2023.4.85>
- Illés G. – László T. (2024): Crowds and Plebiscitary Representation. Rituals of Presence in the Orbán Regime. *The British Journal of Politics and International Relations*, 2024. december 18. <https://doi.org/10.1177/13691481241305979>
- Knops, L. (2022): Towards an Affective Turn in Theories of Representation: The Case of Indignation. *Representation*, 59(2): 271–288. <https://doi.org/10.1080/00344893.2022.2091011>
- Körösényi A. – Gyulai A. – Illés G. (szerk.) (2022): *Vezérdemokráciák a világban: Macrontól Erdoğanig és Trumpig*. Ad Librum Kiadó/TK PTI, Budapest.
- Körösényi A. – Illés G. – Gyulai A. (2020): *Az Orbán-rezsim: A plebisciter vezérdemokrácia elmélete és gyakorlata*. Osiris Kiadó/TK PTI, Budapest.
- Körösényi A. (2007): A demokratikus elitizmus konszenzusán túl. *Politikatudományi Szemle*, 16(4): 7–28.
- Laclau, E. (2011): *A populista ész*. Ford. Csordás Gábor. Noran Libro, Budapest.
- Laplante, J. – Gandsman, A. – Scobie, W. (eds.) (2020): *Search After Method: Sensing, Moving, and Imagining in Anthropological Fieldwork*. Berghahn Books, New York, NY
- Mair, P. (2013): *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. Verso, London.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Manin, B. (1996): *The Principles of Representative Government*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Moffitt, B. (2016): *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Montanaro, L. (2017): *Who Elected Oxfam? A Democratic Defense of Self-Appointed Representatives*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mulieri, A. (2016): Hasso Hofmann and the Polysemy of Representation. *Redescriptions*, 19(2): 127–145. <https://doi.org/10.7227/R.19.2.2>
- Ostiguy, P. – Moffitt, B. (2021): Who Would Identify With An “Empty Signifier”? The Relational, Performative Approach to Populism. In: Ostiguy, P. – Panizza, F. – Moffitt, B. (eds.): *Populism in Global Perspective: A Performative and Discursive Approach*. Routledge, London, 47–72.
- Peetz, J. (2021): The Body Politic and JFK’s Bad Back: Questions of Embodiment in the Performance of Politics. In: Rai, S. – Gluhovic, M. – Jestrovic, S. – Saward, M. (eds.): *The Oxford Handbook of Politics and Performance*. Oxford University Press, Oxford. 561–576.
- Pink, S. (2015): *Doing Sensory Ethnography*. Second Edition. Sage Publications, London.
- Pitkin, H. F. (1967): *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Przeworski, A. (1999): Minimalist Conception of Democracy: A Defence. In: Shapiro, I. – Hacker-Cordón, C. (eds.): *Democracy’s Value*. Cambridge University Press, Cambridge. 23–55.
- Przeworski, A. (2018): *Why Bother With Elections?* Polity Press, Cambridge.
- Rai, S. – Gluhovic, M. – Jestrovic, S. – Saward, M. (eds.) (2021): *The Oxford Handbook of Politics and Performance*. Oxford University Press, Oxford.
- Rai, S. (2015): Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. *Political Studies*, 63(5): 1179–1197. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12154>
- Rasch, W. (2016): Carl Schmitt’s Defense of Democracy. In: Meierhenrich, J. – Simons, O. (eds.): *The Oxford Handbook of Carl Schmitt*. Oxford University Press, Oxford, 312–337.
- Reicher, S. – Haslam, S. A. (2017): The Politics of Hope: Donald Trump as an Entrepreneur of Identity. In: Fitzduff, M. (ed.): *Why Irrational Politics Appeals: Understanding the Allure of Trump*. Praeger, Santa Barbara, CA, 25–40.
- Reinelt, J. – Rai, S. (2015): Introduction. In: Rai, S. – Reinelt, J. (eds.): *The Grammar of Politics and Performance*. Routledge, London, 1–18.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Rényi P. D. (2021): *Győzelmi kényszer: Futball és hatalom Orbán világában*. Magyar Jeti Zrt., Budapest.
- Samudra, J. K. (2008): Memory in our body: Thick participation and the translation of kinesthetic experience. *American Ethnologist*, 35(4): 665–681. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2008.00104.x>
- Saward, M. (2010): *The Representative Claim*. Oxford University Press, Oxford.
- Saward, M. (2020): *Making Representations: Claim, Counterclaim and the Politics of Acting for Others*. ECPR Press/Rowman & Littlefield, Lanham, MD.
- Schmitt, C. (1940): Der Gegensatz von Parlamentarismus und moderner Massendemokratie. In: *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar – Genf – Versailles, 1923–1939*. Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg, 52–66.
- Schmitt, C. (2002): A politikai fogalma. In: *A politikai fogalma: Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. Ford. Cs. Kiss Lajos. Osiris/Pallas Stúdió/Attraktor, Budapest, 5–102.
- Schmitt, C. (2017): *Verfassungslehre*. Eleventh Edition. Duncker & Humblot, Berlin.
- Severs, E. (2012): Substantive Representation Through a Claims-Making Lens: A Strategy for the Identification and Analysis of Substantive Claims. *Representation*, 48(2): 169–181. <https://doi.org/10.1080/00344893.2012.683491>
- Sloterdijk, P. (2008): Foam City. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 9(1): 47–59. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2008.9672955>
- Urbinati, N. (2014): *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- van de Sande, M. (2020): They don't represent us? Synecdochal representation and the politics of occupy movements. *Constellations*, 27(3): 397–411. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12462>
- Wall, I. (2021a): Atmospheres of Protest. In: Rai, S. – Gluhovic, M. – Jestrovic, S. – Saward, M. (eds.): *The Oxford Handbook of Politics and Performance*. Oxford University Press, Oxford, 665–678.
- Wall, I. (2021b): *Law and Disorder: Sovereignty, Protest, Atmosphere*. Routledge, London.

Hivatkozott beszédek

- Magyar Péter beszéde 2024. március 15-én. https://www.youtube.com/watch?v=Ow_gcxTOZl8 (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Magyar Péter beszéde 2024. június 8-án. <https://www.youtube.com/live/4ZWgB7nJGu0?si=V9If7bn0mjt5nWSY> (Letöltve: 2024. 08. 31.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

- Orbán Viktor ünnepi beszéde 2014. március 15-én. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/orban-viktor-unnepi-beszede> (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Orbán Viktor ünnepi beszéde 2015. március 15-én. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-szabadsag-es-a-fuggetlenseg-tortenelmunk-vezercsillaga> (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Orbán Viktor ünnepi beszéde az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 176. évfordulóján, 2024. március 15-én. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-unnepi-beszede-az-1848-49-es-forradalom-es-szabadsagharc-176-evfordulojan/> (Letöltve: 2024. 08. 31.)
- Orbán Viktor beszéde a Békemeneten, 2024. június 1-jén. <https://miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-bekemeneten/> (Letöltve: 2024. 08. 31.)